

Ольга Сушик, к.ю.н.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ДОКУМЕНТАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА З АТОМНОЇ ЕНЕРГІЇ

Olha Sushyk, PhD in Law

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

RADIATION SAFETY LEGAL REGULATION ACCORDING TO THE REQUIREMENTS OF EUROPEAN ATOMIC ENERGY COMMUNITY

The article highlights the issues of coordination and effectiveness in activity of European Atomic Energy Community in the field of peaceful use of nuclear energy and radiation safety. The provisions of the basic documents of the European Atomic Energy Community in the field of radiation safety such as: Treaty establishing the European Atomic Energy Community (1957); Council Directive 96/29/EURATOM of 13 May 1996 laying down basic safety standards for the health protection of the general public and workers against the dangers of ionizing radiation; Council Directive 89/618/EURATOM of 27 November 1989 on informing the general public about health protection measures to be applied and steps to be taken in the event of a radiological emergency; Council Directive 97/43/EURATOM of 30 June 1997 on health protection of individuals against the dangers of ionizing radiation in relation to medical exposure, and repealing Directive 84/466/EURATOM were analyzed.

Key words: nuclear energy uses, radiation safety, European Atomic Energy Community.

Україна, вибравши шлях Європейської інтеграції, сьогодні прагне активно вивчати і впроваджувати кращий міжнародний досвід в усіх сферах життєдіяльності вітчизняного суспільства. Однією з таких архіважливих сфер для нашої держави, яка 1986 р. зазнала катастрофи планетарного масштабу, є сфера використання ядерної енергії та забезпечення ядерної та радіаційної безпеки. До того ж актуальність співпраці України з ЄС в означеній сфері зафіксовано в розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014–2017 роки» від 17 вересня 2014 р.¹

У науково-правовій доктрині екологічного та ядерного права на сьогодні відсутні наукові доробки щодо правового регулювання забезпечення безпеки у сфері використання ядерної енергії відповідно до вимог Європейського Співтовариства з атомної енергії. Свого часу окремі аспекти даного питання висвітлювались у працях таких учених, як: Л. А. Афанасьєва, Г. І. Балюк, А. І. Йойриш, О. Ю. Кронда, Ю. М. Крупка, А. Б. Чопорняк та ін. На сьогодні наукові дослідження у вищенаведеній сфері проводяться на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка відповідно до державної бюджетної науково-дослідної роботи за темою «Доктрина права в правовій системі України: теоретичний і практичний аспекти» (номер теми 11 БФ042-01, номер державної реєстрації 01016U006631).

У зв'язку з вищевикладеним вивчення та аналіз практики правового регулювання забезпечення радіаційної безпеки відповідно до вимог Європейського Співтовариства з атомної

¹Розпорядження Про затвердження Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014-2017 роки 2014 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 77, 2197.

енергії, на нашу думку, дозволить виявити основні шляхи та механізми вдосконалення правового режиму забезпечення радіаційної безпеки в Україні в процесі імплементації норм законодавства ЄС до національного законодавства у визначеній сфері.

Практика міжнародних відносин свідчить про постійно зростаючу роль зазначеної сфери співробітництва для України, особливо це стосується наявного міжнародного досвіду правового регулювання суспільних відносин щодо безпечного використання властивостей ядерної енергії.

Відомо, що для координації та ефективності діяльності держав-членів Європейського Союзу у сфері мирного використання ядерної енергії напрацьований міжнародний механізм співробітництва та різноманітні організаційно-правові форми цієї діяльності. З питанням мирного використання ядерної енергії пов'язана діяльність багатьох міжнародних організацій. Характер їхньої діяльності, як і їхні повноваження в цій сфері, різні.

Класифікацію функціонуючих сьогодні міждержавних ядерних організацій свого часу розробив С. О. Малінін. Зокрема, серед регіональних міждержавних ядерних організацій особливе місце посідає Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом). Необхідність створення Євратому мотивувалась відставанням держав-членів у розвитку ядерних досліджень і технологій, а також припущення щодо нестачі енергії в майбутньому.

Договір про створення Європейського Співтовариства з атомної енергії був підписаний в Римі 25 березня 1957 р.¹ (далі - Договір про Євратом). Згідно з Договором про Євратом, перед співтовариством стоять такі завдання: 1) розвиток наукових досліджень та забезпечення поширення технічної інформації (ст.ст. 4–29); 2) розробка та застосування заходів безпеки для захисту здоров'я людей, які працюють у сфері ядерної енергії (ст.ст. 30–39); 3) залучення капіталовкладень та забезпечення будівництва установок, необхідних для розвитку у Співтоваристві робіт у сфері використання ядерної енергії (ст.ст. 40–51); 4) забезпечення регулярності та рівноправності в поставках руди і ядерного палива всім, хто використовує його в межах Співтовариства (ст.ст. 52–76); 5) забезпечення шляхом відповідного нагляду використання ядерних матеріалів лише в тих цілях, для яких вони призначені (ст.ст. 77–85); 6) здійснення права власності стосовно спеціальних матеріалів, що здатні до розщеплення (ст.ст. 86–91); 7) забезпечення широкого використання та доступу до технічних об'єктів шляхом створення загального ринку для спеціальних матеріалів та обладнання, вільного переміщення капіталу для інвестицій у сфері використання ядерної енергії та вільного найму спеціалістів у країнах співтовариства (ст.ст. 92–100); 8) встановлення з іншими державами та міжнародними організаціями будь-яких зв'язків, які можуть розглядатись як корисні з точки зору прискорення прогресу у сфері мирного використання ядерної енергії (ст.ст. 101–106).

Договір про створення Євратому – досить об'ємний документ, який містить 225 статей та п'ять додатків. Питання забезпечення радіаційної безпеки висвітлені в главі III Договору про Євратом під назвою "Здоров'я та безпека" (ст.ст. 30–39).

Зокрема, ст. 30 Договору про Євратом визначає "основні стандарти" для захисту здоров'я працівників та населення від небезпеки, що виникає від іонізуючого випромінювання, зокрема йдеться про: а) максимально дозволені дози, що є відповідними адекватному рівню безпеки; б) максимально дозволені рівні опромінення та забруднення; в) фундаментальні принципи, що регулюють медичний контроль за здоров'ям працівників.

Відповідно до Договору про Євратом, від держав-членів ЄС вимагається створення установок системи, що використовуються для безперервного моніторингу рівнів радіоактивності в повітрі, воді та ґрунті і забезпечення дотримання основних стандартів і періодичної передачі Європейській комісії результатів цього спостереження (ст.ст. 35, 36).

Стаття 33 Договору про Євратом вимагає від кожної держави-члена приймати відповідні положення, у тому числі закони, підзаконні акти або адміністративні дії, спрямовані на забезпечення дотримання основних стандартів, які були встановлені, та здійснювати необхідні заходи, спрямовані на навчання, освіту та професійну підготовку працівників.

На жаль, слід визнати, що поштовхом для подальшого розвитку правових положень щодо забезпечення радіаційної безпеки в державах-членах ЄС стала Чорнобильська катастрофа 1986 р. Перші нормативні документи, прийняті в межах ЄС, стосувалися встановлення допустимих рівнів радіоактивного забруднення продуктів харчування та кормів у випадку ядерних та радіаційних

¹Договір про створення Європейського Співтовариства з атомної енергії (підписаний 25 березня 1957 року). Офіційний сайт Верховної Ради. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_027> (2015, березень, 14).

аварій, зокрема: Регламент Ради (Євратом) № 3954/87 від 22 грудня 1987 р. “Щодо максимально дозведеного рівня радіоактивного забруднення харчових продуктів та кормів внаслідок ядерної аварії чи внаслідок будь-якого іншого надзвичайного радіологічного випадку”¹; Регламент Комісії (Євратом) № 944/89 від 12 квітня 1989 р. “Щодо встановлення максимально дозведеного рівня радіоактивного забруднення другорядних харчових продуктів внаслідок ядерної аварії чи внаслідок будь-якого іншого надзвичайного радіологічного випадку”²; Регламент Ради (ЄЕС) № 2219/89 від 18 липня 1989 р. “Щодо спеціальних умов експорту харчових продуктів та кормів внаслідок ядерної аварії чи внаслідок будь-якого іншого надзвичайного радіологічного випадку”³; Регламент Ради (ЄЕС) № 737/90 від 22 березня 1990 р. “Щодо умов, які застосовуються до імпорту сільськогосподарської продукції походженням із третіх країн, внаслідок аварії на Чорнобильській атомній станції”⁴. Вищенаведені постанови чинні й на сьогоднішній день.

Основні засади інформування населення про вплив іонізуючого випромінювання у випадках надзвичайних ситуацій у країнах-членах ЄС були визначені в Директиві Ради 89/618/Євратом від 27 листопада 1989 р. “Про інформування широкої громадськості про заходи з охорони здоров'я та заходи, що повинні бути вжиті у разі радіаційної аварії”⁵. Зокрема, Директива 89/618/Євратом установлює правила інформування громадськості про можливість виникнення радіаційної аварійної ситуації (попередня інформація) та інформацію про радіаційну аварію, яка уже відбулася (інформація про подальшу діяльність), а також визначення вимог до змісту повідомлень для громадськості у випадку радіаційної аварії.

Правила для захисту працівників, що перебувають у контрольованій зоні, встановлює Директива Ради 90/641/Євратом від 4 грудня 1990 р. “Про оперативний захист працівників, які піддані ризику впливу іонізуючої радіації на робочому місці”⁶. Вищенаведена Директива встановлює принцип, згідно з яким захист працівників за межами робочих місць має бути еквівалентним рівню захисту, який надається працівникам у контрольованій зоні на своїх робочих місцях. Директива Ради 90/641/Євратом вводить в ЄС систему обліку та звітності працівників, які отримали дози іонізуючого випромінювання.

Нормативним актом ЄС, який на сьогодні визначає основні стандарти безпеки для захисту здоров'я працівників та населення від небезпеки, що виникає від іонізуючого випромінювання, є

¹Регламент № 3954/87 Щодо максимально дозведеного рівня радіоактивного забруднення харчових продуктів та кормів внаслідок ядерної аварії чи внаслідок будь-якого іншого надзвичайного радіологічного випадку (Європейський парламент і Рада). Офіційний сайт законодавства Європейського союзу. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31987R3954:DE:HTML>> (2015, березень, 14).

²Регламент № 944/89 Щодо встановлення максимально дозведеного рівня радіоактивного забруднення другорядних харчових продуктів внаслідок ядерної аварії чи внаслідок будь-якого іншого надзвичайного радіологічного випадку (Європейська Комісія). Офіційний сайт законодавства Європейського союзу <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31989R0944:EN:HTML>> (2015, березень, 14).

³Регламент № 2219/89 Щодо спеціальних умов експорту харчових продуктів та кормів внаслідок ядерної аварії чи внаслідок будь-якого іншого надзвичайного радіологічного випадку (Європейська Рада). Офіційний сайт законодавства Європейського союзу. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31989R2219>> (2015, березень, 14).

⁴Регламент № 737/90 Щодо умов, які застосовуються до імпорту сільськогосподарської продукції походженням із третіх країн, внаслідок аварії на Чорнобильській атомній станції (Європейська Рада). Офіційний сайт законодавства Європейського союзу. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31990R0737&from=DE>> (2015, березень, 14).

⁵Директиві 89/618/Євратом Про інформування широкої громадськості про заходи з охорони здоров'я та заходи, що повинні бути вжиті у разі радіаційної аварії чи внаслідок будь-якого іншого надзвичайного радіологічного випадку (Європейський парламент і Рада). Офіційний сайт законодавства Європейського союзу. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31987R3954:EN:HTML>> (2015, березень, 14).

⁶Директива 90/641/Євратом Про оперативний захист працівників, які піддані ризику впливу іонізуючої радіації на робочому місці (Європейський парламент і Рада). Офіційний сайт законодавства Європейського союзу. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31990L0641>> (2015, березень, 14).

Директива Ради 96/29/Євратом від 13 травня 1996 р.¹ Положення вищенаведеної директиви поширюються на будь-які види діяльності, що використовують випромінювання штучних або природних джерел іонізуючого випромінювання у випадках, якщо природні радіонукліди є або були перетворені, беручи до уваги їх радіоактивні властивості та властивості ділення та відтворення. Однак Директива Ради 96/29/Євратом не застосовується до опромінення радоном у жиллому приміщенні або до природного радіаційного рівня, наприклад до радіонуклідів, що містяться в людському організмі, до космічної радіації на рівні Землі або наземного опромінення радіонуклідами, які знаходяться у непорушеній земній корі.

Директива Ради 96/29/Євратом установлює: 1) дозвільну систему діяльності, пов'язаної з негативним іонізуючим впливом, включаючи видачу дозволів і реєстрацію діяльності; 2) основні принципи радіаційної безпеки (обґрунтування, оптимізація та обмеження дози); 3) оцінку ефективної дози іонізуючого випромінювання; 4) фундаментальні принципи, якими керуються під час експлуатаційного захисту опромінених працівників, стажерів та студентів під час здійснення діяльності (включаючи медичний контроль); 5) вимоги щодо підвищення рівня опромінення в результаті дії природних радіаційних джерел; 6) вимоги до радіаційного захисту населення при нормальних умовах; 7) принципи втручання у випадках виникнення радіологічних аварій або у випадках тривалого опромінення.

Зокрема, Директива Ради 96/29/Євратом визначає такі принципи радіаційної безпеки: 1) обґрунтування, 2) оптимізація, 3) обмеження дози, а також наголошує на тому, що кожній державі-члену: а) у контексті оптимізації всі дози опромінення необхідно підтримувати згідно з принципом "так мало, наскільки це можливо досягнути практично", враховуючи економічні та соціальні фактори; б) сума доз опромінення від усієї відповідної діяльності не повинна перевищувати граничні дози, визначені для опромінених працівників, стажерів та студентів, а також населення (ст.6).

Граничне значення ефективної дози опромінення для працівників, згідно з Директивою Ради 96/29/Євратом, становить 100 мілізіверт (mSv) протягом п'яти років поспіль, а максимальна ефективна доза - 50 mSv на будь-який окремий рік (ст. 9). Граничне значення ефективної дози опромінення для населення становить 1 mSv на рік (ст. 13).

Відповідно до ст. 47 Директиви Ради 96/29/Євратом, кожна держава-член повинна вимагати від підприємств здійснювати діяльність, пов'язану з ризиком іонізуючого опромінення у відповідності до принципу охорони здоров'я у сфері радіаційного захисту та, зокрема, виконувати такі завдання в рамках своїх настанов: а) досягнення та підтримання оптимального рівня охорони навколишнього середовища та захисту населення; б) перевірка ефективності технічних засобів для охорони навколишнього середовища та захисту населення; в) прийняття до експлуатації (з точки зору нагляду за радіаційним захистом) устаткування та процедур для вимірювання та оцінки за обставинами опромінення та радіоактивного забруднення навколишнього середовища та населення; г) проведення регулярного калібрування приладів вимірювання та регулярної перевірки їх експлуатаційної відповідності та правильного використання.

Стаття 45 Директиви Ради 96/29/Євратом вимагає від компетентних органів держав-членів ЄС забезпечувати такі оцінки доз опромінення для населення, які включають: 1) оцінку дози, отриманої в результаті зовнішньої радіації, зазначаючи, де необхідно, характерні риси радіації; 2) оцінку надходження радіонуклідів, зазначаючи характер радіонуклідів та, де необхідно, їх фізичну та хімічну структуру, та визначення активності та концентрації таких радіонуклідів; 3) оцінку доз, які можуть отримати контрольні групи населення, та детальне описання характеристик цих груп.

Також, відповідно до ст. 45 Директиви Ради 96/29/Євратом, компетентний орган держави-члена повинен вимагати прийняття та впровадження документів стосовно вимірювання зовнішнього опромінення, оцінок надходження радіонуклідів та радіоактивного забруднення, а також результатів такої оцінки доз, отриманих контрольними групами та населенням (d).

Основи забезпечення радіаційної безпеки в медицині закладені в: Директиві Ради 97/43/Євратом від 30 червня 1997 р. "Про захист здоров'я осіб від небезпеки іонізуючого радіаційного випромінювання у зв'язку з медичним опроміненням та про скасування Директиви

¹Директива 96/29/Євратом Щодо встановлення основних стандартів безпеки для захисту здоров'я працівників та населення від небезпеки, що виникає від іонізуючої радіації (Європейський парламент і Рада). Офіційний сайт Верховної Ради <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_491> (2015, березень, 14).

84/466/Євратом»¹; Повідомленні 2010/0423/COM спільно з Комісією Європейського Парламенту та Радою від 6 серпня 2010 р. «Щодо медичного використання іонізуючого випромінювання та безпеки постачання радіоізотопів для ядерної медицини»² та ін.

Директива Ради 97/43/Євратом передбачає вимоги для захисту осіб від негативного впливу іонізуючого (радіаційного) опромінення в медичних цілях, зокрема: 1) опромінення пацієнта в межах його діагностики та лікування; 2) опромінювання особи в межах загального нагляду за здоров'ям; 3) опромінювання особи в межах програми медичного огляду; 4) опромінення здорових осіб чи пацієнтів, які добровільно беруть участь у медичних чи біомедичних програмах діагностики, терапевтичних програмах чи дослідницьких програмах; 5) опромінення особи в межах медико-правової процедури.

Зазначена вище Директива також застосовується до осіб, які добровільно, усвідомлюючи значення своїх дій, підтримують (не в процесі їх професійної діяльності) та допомагають створювати комфортні умови особам, які піддаються медичному опроміненню.

Відповідно до ст. 4 Директиви Ради 97/43/Євратом, держави-члени повинні забезпечувати, щоб у разі застосування до пацієнта в процесі лікування чи діагностики радіонуклідів лікар-виконавець забезпечував пацієнта або його законного представника письмовими інструкціями, а також інформацією стосовно ризику від іонізуючого випромінювання.

2000 р. Європейська комісія опублікувала Рекомендацію 2000/473/Євратом від 8 червня 2000 р. «Про застосування статті 36 Договору Євратом щодо моніторингу за рівнями радіоактивності в навколишньому середовищі з метою оцінки впливу на населення в цілому»³. Вищенаведена Рекомендація передбачає, що дані моніторингу радіоактивності навколишнього природного середовища з країн ЄС повинні бути доведені до відома Європейської комісії, так щоб вона мала можливість оцінювати і порівнювати рівень радіаційного опромінення населення в різних країнах. На основі таких даних Комісія публікує доповіді про радіоактивність навколишнього середовища в ЄС.

Зокрема, лабораторії держав-членів, які передають дані відповідно до умов цієї Рекомендації, повинні здійснювати відбір проб і вимірювань стосовно: 1) часток у повітрі; 2) доз радіоактивного забруднення навколишнього природного середовища; 3) поверхневих вод; 4) води, призначеної для споживання людиною; 5) молока; 6) дієтичних продуктів харчування.

У розвиток положень щодо регламентації моніторингу радіоактивності в навколишньому природному середовищі Європейська комісія видала Рекомендацію 2004/2/Євратом від 18 грудня 2003 р. «Про стандартизацію (узагальнення) інформації про радіоактивні викиди в повітря і рідкі скиди у навколишнє природне середовище від ядерних реакторів і заводів з переробки уранових руд в нормальному режимі»⁴. Вищенаведена Рекомендація визначає, що ядерні об'єкти, зокрема атомні електростанції і заводи з переробки, мають право здійснювати радіоактивні викиди в повітря і рідкі радіоактивні скиди у навколишнє природне середовище за умови, що ці операції будуть відповідати умовам та обмеженням, установленим в ліцензії на експлуатацію.

Правові основи забезпечення радіаційної безпеки людини від негативного впливу радону

¹Директиві 97/43/Євратом Про захист здоров'я осіб від небезпеки іонізуючого радіаційного випромінювання у зв'язку з медичним опроміненням та про скасування Директиви 84/466/Євратом (Європейський парламент і Рада). Офіційний сайт Міністерства юстиції України. <<http://www.minjust.gov.ua/file/32501>> (2015, березень, 14).

²Повідомленні 2010/0423/COM Щодо медичного використання іонізуючого випромінювання та безпеки постачання радіоізотопів для ядерної медицини (Європейський парламент і Рада). Офіційний сайт Європейської комісії. <http://ec.europa.eu/energy/nuclear/radiation_protection/doc/draft_communication_medical.pdf> (2015, березень, 14).

³Рекомендація 2000/473/Євратом Про застосування статті 36 Договору Євратом щодо моніторингу за рівнями радіоактивності в навколишньому середовищі з метою оцінки впливу на населення в цілому (Європейська комісія). Офіційний сайт законодавства Європейського союзу. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000H0473>> (2015, березень, 14).

⁴Рекомендація 2004/2/Євратом Про стандартизацію (узагальнення) інформації про радіоактивні викиди в повітря і рідкі скиди у навколишнє природне середовище від ядерних реакторів і заводів з переробки уранових руд в нормальному режимі (Європейська комісія). Офіційний сайт законодавства Європейського союзу. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:002:0036:0046:EN:PDF>> (2015, березень, 14).

передбачені Рекомендаціями Комісії 2001/928/Євратом від 20 грудня 2001 р. "Про захист населення (широкої громадськості) від опромінення радоном у системах постачання питної води"¹ та 90/143/Євратом від 21 лютого 1990 р. "Про захист населення (широкої громадськості) від впливу радону в приміщеннях"². Рекомендація Комісії 2001/928/Євратом стосується радіологічної якості систем постачання питної води стосовно радону і довгоживучих продуктів його розпаду. Відповідно до вищенаведеної Рекомендації, державам-членам ЄС необхідно затвердити відповідну систему для зменшення опромінення радоном і довгоживучими продуктами його розпаду в системах комунально-побутового постачання питної води. У рамках цієї системи на особливу увагу заслуговують положення щодо надання достовірної інформації та відзиви (реакцію) на занепокоєння в суспільстві. Система передбачає зосередження уваги на найбільш високих показниках опромінення та зонах з найвищою ймовірністю ефективного проведення заходів.

Основні засади здійснення контролю за джерелами іонізуючого випромінювання та перевезенням радіоактивних відходів передбачені в: Директиві Ради 2003/122/Євратом від 22 грудня 2003 р. "Про контроль над високоактивними закритими джерелами іонізуючого випромінювання і втраченими (покинутими) джерелами"³, Директиві Ради 2006/117/Євратом від 20 листопада 2006 р. "Про нагляд і контроль за перевезенням радіоактивних відходів та відпрацьованого ядерного палива"⁴, Директиві Ради 2011/70/Євратом від 19 липня 2011 р. "Про створення рамкового законодавства Співтовариства для відповідального та безпечного поводження з відпрацьованим ядерним паливом та радіоактивними відходами"⁵, Регламенті Ради 93/1493/Євратом від 8 червня 1993 р. "Про перевезення радіоактивних речовин між державами-членами"⁶ тощо.

Зокрема, метою Директиви Ради 2003/122/Євратом є запобігання негативному впливу іонізуючого випромінювання на працівників і населення, що виникає через невідповідний контроль за закритими джерелами високоактивного випромінювання й «втраченими» джерелами, й узгодження контролю на місцях у державах-членах шляхом визначення спеціальних вимог для гарантії збереження під контролем кожного подібного джерела. Зокрема, держава-член має вимагати від власника джерела іонізуючого випромінювання завчасно одержати дозвіл на будь-який вид діяльності із застосуванням джерела, включаючи його придбання. Держава-член повинна впевнитися, що дозвіл охоплює: 1) відповідальність; 2) мінімальне забезпечення персоналу, включаючи інформування й підготовку; 3) мінімальне джерело, контейнер для джерела й додаткові критерії ефективності устаткування; 4) вимоги до порядку дій в аварійній обстановці й лінії зв'язку; 5) дотримання порядку дій при роботі; 6) зміст і технічне обслуговування устаткування, джерел й контейнерів; 7) відповідне управління вилученими з уживання джерелами, включаючи угоди про переміщення, залежно від ситуації, джерел постачальникові, іншому повноправному власникові або призначеному комплексу.

Окрему групу нормативних приписів ЄС становлять Постанови Ради ЄС щодо забруднення

¹Рекомендація 2001/928/Євратом Про захист населення(широкої громадськості) від опромінення радоном у системах постачання питної води (Європейська комісія). Офіційний сайт Верховної Ради України. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_a09> (2015, березень, 14).

²Рекомендація 90/143/Євратом Про захист населення(широкої громадськості) від впливу радону в приміщеннях (Європейська комісія). Офіційний сайт Верховної Ради України. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_a05> (2015, березень, 14).

³Директива 2003/122/Євратом Про контроль над високоактивними закритими джерелами іонізуючого випромінювання і втраченими (покинутими) джерелами (Європейський парламент і Рада). Офіційний сайт Міністерства юстиції України. <<http://www.minjust.gov.ua/file/33316>> (2015, березень, 14).

⁴Директива 2006/117/Євратом Про нагляд і контроль за перевезенням радіоактивних відходів та відпрацьованого ядерного палива (Європейський парламент і Рада). Офіційний сайт законодавства Європейського союзу. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32006L0117>> (2015, березень, 14).

⁵Директива 2011/70/Євратом Про створення рамкового законодавства Співтовариства для відповідального та безпечного поводження з відпрацьованим ядерним паливом та радіоактивними відходами (Європейський парламент і Рада). Офіційний сайт законодавства Європейського союзу. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:199:0048:0056:EN:PDF;>> (2015, березень, 14).

⁶Регламент 93/1493/Євратом Про перевезення радіоактивних речовин між державами-членами (Європейська комісія). Офіційний сайт законодавства Європейського союзу. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993R1493:EN:HTML>> (2015, березень, 14).

продуктів харчування та кормів, які імпортуються з постчорнобильських країн: Постанова Ради 733/2008/ЄС від 15 липня 2008 р. “Про умови, що регулюють імпорт сільськогосподарської продукції, виробленої в третіх країнах після аварії на Чорнобильській атомній електростанції”¹; Постанова Ради 1048/2009/ЄС від 23 жовтня 2009 р., що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 733/2008 “Про умови покриття імпорту сільськогосподарських товарів, що походять з третіх країн після аварії на Чорнобильській АЕС (дія Регламенту Ради (ЄС) № 1048/2009 відтермінована до 31 березня 2020 р.)”²; Рекомендація Комісії 274/2003/ЄС від 13 лютого 2003 р. “Про охорону та інформування громадськості щодо впливу в результаті триваючого зараження радіоактивним цезієм деяких харчових продуктів внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС”³ тощо.

Слід відмітити, що протягом більше ніж півстоліття практики застосування відповідні положення Договору про Євратом, які стосуються “основних стандартів”, розвивалися з плином часу, зокрема сфера їх застосування була значно розширена. Це пояснюється надзвичайно широким колом відносин, пов’язаних із використанням ядерної енергії в різних сферах людської діяльності: промисловості, будівництві, сільському господарстві, науці, медицині тощо.

На сьогодні “основні стандарти” реалізовані на рівні Директив Ради Євратому, Постанов Ради ЄС, Рекомендацій та Постанов Комісії Євратому. Вони спрямовані на: 1) захист працівників та населення від негативного іонізуючого впливу; 2) отримання інформації про радіаційну надзвичайну ситуацію; 3) нагляд і контроль за транскордонним перевезенням радіоактивних відходів; 4) ризики, пов’язані з використанням іонізуючого випромінювання в медичних цілях; 5) контроль високоактивних джерел іонізуючого випромінювання; 6) захист населення від впливу радону в будинках і в питній воді; 7) визначення максимальних рівнів радіоактивного забруднення продуктів харчування та кормів тощо.

Вважаємо за необхідне наголосити на тому, що в Європейському Співтоваристві у сфері правового забезпечення радіаційної безпеки велику увагу приділяють узгодженості Директив Євратому з документами міжнародних організацій у відповідній сфері, зокрема з основними нормами безпеки, які розробляються Міжнародним агентством з ядерної енергії, та новими рекомендаціям Міжнародної комісії з радіологічного захисту (МКРЗ).

Так, на міжнародному рівні 2007 р. вийшла нова публікація МКРЗ № 103 «Радіаційний захист»⁴, яка внесла зміни щодо: розуміння поняття “джерело іонізуючого випромінювання”, виокремлення аспектів радіаційного захисту на основі характеристик впливу надзвичайних ситуацій, розробки основ для забезпечення радіаційної безпеки навколишнього природного середовища.

У подальшому Євратом на основі Публікації МКРЗ наприкінці 2013 р. прийняв Директиву, яка відповідає на сьогодні всім новітнім міжнародним положенням у сфері забезпечення радіаційної безпеки. Директива Ради 2013/59/Євратом від 5 грудня 2013 р. “Про встановлення основних норм безпеки для захисту від небезпек, що виникають від дії іонізуючого випромінювання, а також про скасування Директив 89/618/Євратом, 90/641/Євратом, 96/29/Євратом, 97/43/Євратом і 2003/122/Євратом”⁵ становить собою певний кодифікований акт, що об’єднує вимоги щодо

¹Постанова 733/2008/ЄС Про умови, що регулюють імпорт сільськогосподарської продукції, виробленої в третіх країнах після аварії на Чорнобильській атомній електростанції (Європейський парламент і Рада). Офіційний сайт законодавства Європейського союзу. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:201:0001:0007:EN:PDF>> (2015, березень, 14).

²Постанова 1048/2009/ЄС Про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 733/2008 Про умови покриття імпорту сільськогосподарських товарів, що походять з третіх країн після аварії на Чорнобильській АЕС (Європейський парламент і Рада). Офіційний сайт законодавства Європейського союзу. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:290:0004:0004:EN:PDF>> (2015, березень, 14).

³Рекомендація 274/2003/ЄС Про охорону та інформування громадськості щодо впливу в результаті триваючого зараження радіоактивним цезієм деяких харчових продуктів внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС (Європейська комісія). Офіційний сайт законодавства Європейського союзу. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003R0274>> (2015, березень, 14).

⁴Публікація МКРЗ №103 Радіаційний захист. Офіційний сайт Міжнародної комісії з радіологічного захисту. <<http://www.icrp.org/publication.asp?id=ICRPPublication 103>> (2015, березень, 14).

⁵Директива 2013/59/Євратом Про встановлення основних норм безпеки для захисту від небезпек, що виникають від дії іонізуючого випромінювання, а також про скасування Директив 89/618/Євратом, 90/641/Євратом, 96/29/Євратом, 97/43/Євратом і 2003/122/Євратом (Європейський

забезпечення радіаційної безпеки в різних сферах людської діяльності як у нормальному стані, так і в надзвичайних ситуаціях. Зокрема, встановлює: 1) обмеження доз іонізуючого випромінювання; 2) вимоги до освіти, навчання та інформування працівників щодо радіаційного захисту; 3) обґрунтування і контроль діяльності, яка підлягає регулюванню у сфері використання ядерної енергії; 4) радіаційне опромінення працівників; 5) вплив іонізуючого опромінення в медицині; 6) безпеку населення в довгостроковій перспективі в нормальному стані та в надзвичайних ситуаціях; 7) контроль за джерелами іонізуючого випромінювання тощо.

Відповідно до ст. 106 Директиви 2013/59/Євратом, держави-члени ЄС повинні ввести в дію закони, постанови та адміністративні положення, необхідні для виконання зазначеної Директиви не пізніше 6 лютого 2018 р. Це означає, що на сьогодні основною Директивою ЄС, імplementованою в національне законодавство держав-членів ЄС, яка відображає основні стандарти безпеки щодо захисту здоров'я працівників та населення від небезпеки, що походить від впливу іонізуючого випромінювання, продовжує бути Директива Ради 96/29/Євратом, на базі якої вибудовано національне законодавство держав-членів ЄС у сфері використання ядерної енергії та забезпечення радіаційної безпеки.

Щодо України, то вона має можливість запозичити набутий досвід правового регулювання забезпечення радіаційної безпеки відповідно до нормативних документів Євратому та кращі приклади транспозиції відповідного законодавства в національне законодавство держав-членів ЄС.

References

1. *Direktiva 2003/122/IEvratom Pro kontrol' nad visokoaktivnimi zakritimi dzherelami ionizujuchogo viprominjuvannja i vtrachenimi (pokinutimi) dzherelami* (IEvropskij parlament i Rada). *Oficijnij sajt Ministerstva justicii Ukraini*. <<http://www.minjust.gov.ua/file/33316>> (2015, berezen', 14).
2. *Direktiva 2006/117/IEvratom Pro nagljad i kontrol' za perevezennjam radioaktivnikh vidkhodiv ta vidprac'ovanogo jadernogo paliva* (IEvropskij parlament i Rada). *Oficijnij sajt zakonodavstva IEvropskogo sojuzu*. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32006L0117>> (2015, berezen', 14).
3. *Direktiva 2011/70/IEvratom Pro stvorennya ramkovogo zakonodavstva Spivtovaristva dlja vidpovidal'nogo ta bezpechnogo povodzhenja z vidprac'ovanim jadernim palivom ta radioaktivnimi vidkhodami* (IEvropskij parlament i Rada). *Oficijnij sajt zakonodavstva IEvropskogo sojuzu*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:199:0048:0056:EN:PDF;>> (2015, berezen', 14).
4. *Direktiva 2013/59/IEvratom Pro vstanovlennja osnovnikh norm bezpeki dlja zakhistu vid nebezpek, shcho vinikajut' vid dii ionizujuchogo viprominjuvannja, a takozh pro skasuvannja Direktiv 89/618/IEvratom, 90/641/IEvratom, 96/29/IEvratom, 97/43/IEvratom i 2003/122/IEvratom* (IEvropskij parlament i Rada). *Oficijnij sajt zakonodavstva IEvropskogo sojuzu*. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2014.013.01.0001.01.ENG> (2015, berezen', 14).
5. *Direktiva 90/641/IEvratom Pro operativnij zakhist pracivnikov, jaki piddani riziku vplivu ionizujuchoi radiacii na robochomu misci* (IEvropskij parlament i Rada). *Oficijnij sajt zakonodavstva IEvropskogo sojuzu*. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31990L0641>> (2015, berezen', 14).
6. *Direktiva 96/29/IEvratom Shchodo vstanovlennja osnovnikh standartiv bezpeki dlja zakhistu zdorov'ja pracivnikov ta naseleennja vid nebezpeki, shcho vinikaie vid ionizujuchoi radiacii* (IEvropskij parlament i Rada). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi*. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_491> (2015, berezen', 14).
7. *Direktivi 89/618/IEvratom Pro informuvannja shirokoi gromads'kosti pro zakhodi z okhoroni zdorov'ja ta zakhodi, shcho povinni buti vzhiti u razi radiacijnoi avarii chi vnaslidok bud'-jakogo inshogo nadzvichajnego radiologichnogo vipadku* (IEvropskij parlament i Rada). *Oficijnij sajt zakonodavstva IEvropskogo sojuzu*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31987R3954:EN:HTML>> (2015, berezen', 14).
8. *Direktivi 97/43/IEvratom Pro zakhist zdorov'ja osib vid nebezpeki ionizujuchogo radiacijnogo viprominjuvannja u zv'jazku z medichnim oprominennjam ta pro skasuvannja Direktivi 84/466/IEvratom* (IEvropskij parlament i Rada). *Oficijnij sajt Ministerstva justicii Ukraini*. <<http://www.minjust.gov.ua/file/32501>> (2015, berezen', 14).
9. *Dogovir pro stvorennya IEvropskogo Spivtovaristva z atomnoi energii (pidpisanij 25 bereznja 1957 roku)*. *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi*. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_027> (2015, berezen', 14).
10. *Postanova 1048/2009/IEC Pro vnesennja zmin do Reglamentu (IEC) № 733/2008 Pro umovi pokrittja importu sil'skogospodars'kikh tovariv, shcho pokhodjat' z tretikh krain pislja avarii na Chornobil's'kij AES* (IEvropskij parlament i Rada). *Oficijnij sajt zakonodavstva IEvropskogo sojuzu*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:290:0004:0004:EN:PDF>> (2015, berezen', 14).
11. *Postanova 733/2008/IEC Pro umovi, shcho reguljujut' import sil'skogospodars'koi produkcii, viroblenoj v tretikh krainakh pislja avarii na Chornobil's'kij atomnij elektrostancii* (IEvropskij parlament i Rada). *Oficijnij sajt*

парламент і Рада). *Офіційний сайт законодавства Європейського союзу*. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2014.013.01.0001.01.ENG> (2015, березень, 14).

- zakonodavstva IEvropskejs'kogo sojuzu. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:201:0001:0007:EN:PDF>> (2015, berezen', 14).
12. *Povidomlenni 2010/0423/COM Shchodo medichnogo vikoristannja ionizujuchogo viprominjuvannja ta bezpeki postachannja radioizotopiv dlja jadernoi medicini* (IEvropskejs'kij parlament i Rada). *Oficijnij sajt IEvropskejs'koi komisii*. <http://ec.europa.eu/energy/nuclear/radiation_protection/doc/draft_communication_medical.pdf> (2015, berezen', 14).
13. Publikacija MKRZ №103 Radiacijnij zakhist. *Oficijnij sajt Mizhnarodnoi komisii z radiologichnogo zakhistu*. <<http://www.icrp.org/publication.asp?id=ICRPPublication103>> (2015, berezen', 14).
14. *Reglament 93/1493/IEvratom Pro perevezennja radioaktivnikh rechovin mizh derzhavami-chlenami* (IEvropskejs'ka komisija). *Oficijnij sajt zakonodavstva IEvropskejs'kogo sojuzu*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993R1493:EN:HTML>> (2015, berezen', 14).
15. *Reglament № 2219/89 Shchodo special'nikh umov eksportu kharchovikh produktiv ta kormiv vnaslidok jadernoi avarii chi vnaslidok bud'-jakogo inshogo nadzvichajnego radiologichnogo vipadku* (IEvropskejs'ka Rada). *Oficijnij sajt zakonodavstva IEvropskejs'kogo sojuzu*. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31989R2219>> (2015, berezen', 14).
16. *Reglament № 3954/87 Shchodo maksimal'no dozvolenogo rivnja radioaktivnogo zabrudnennja kharchovikh produktiv ta kormiv vnaslidok jadernoi avarii chi vnaslidok bud'-jakogo inshogo nadzvichajnego radiologichnogo vipadku* (IEvropskejs'kij parlament i Rada). *Oficijnij sajt zakonodavstva IEvropskejs'kogo sojuzu*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31987R3954:DE:HTML>> (2015, berezen', 14).
17. *Reglament № 737/90 Shchodo umov, jaki zastosovujut'sja do importu sil's'kogospodars'koi produkcii pokhodzhennjam iz tretikh krain, vnaslidok avarii na Chornobil's'kij atomnij stancii* (IEvropskejs'ka Rada). *Oficijnij sajt zakonodavstva IEvropskejs'kogo sojuzu*. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31990R0737&from=DE>> (2015, berezen', 14).
18. *Reglament № 944/89 Shchodo vstanovlennja maksimal'no dozvolenogo rivnja radioaktivnogo zabrudnennja drugorjadnikh kharchovikh produktiv vnaslidok jadernoi avarii chi vnaslidok bud'-jakogo inshogo nadzvichajnego radiologichnogo vipadku* (IEvropskejs'ka Komisija). *Oficijnij sajt zakonodavstva IEvropskejs'kogo sojuzu*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31989R0944:EN:HTML>> (2015, berezen', 14).
19. *Rekomendacija 2000/473/ IEvratom Pro zastosuvannja statti 36 Dogovoru IEvratom shchodo monitoringu za rivnjami radioaktivnosti v navkolishn'omu seredovishchi z metoju ocinki vplivu na naselejnja v cilomu* (IEvropskejs'ka komisija). *Oficijnij sajt zakonodavstva IEvropskejs'kogo sojuzu*. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000H0473>> (2015, berezen', 14).
20. *Rekomendacija 2001/928/IEvratom Pro zakhist naselejnja(shirokoi gromads'kosti) vid oprominennja radonom u sistemakh postachannja pitnoi vodi* (IEvropskejs'ka komisija). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_a09> (2015, berezen', 14).
21. *Rekomendacija 2004/2/IEvratom Pro standartizaciju(uzagal'nenja) informacii pro radioaktivni vikidi v povitrja i ridki skidi u navkolishnie prirodne seredovishche vid jadernikh reaktoriv i zavodiv z pererobki uranovikh rud v normal'nomu rezhimi* (IEvropskejs'ka komisija). *Oficijnij sajt zakonodavstva IEvropskejs'kogo sojuzu*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:002:0036:0046:EN:PDF>> (2015, berezen', 14).
22. *Rekomendacija 274/2003/EC Pro okhoronu ta informuvannja gromads'kosti shchodo vplivu v rezul'tati trivajuchogo zarazhennja radioaktivnim ceziem dejakikh kharchovikh produktiv v vnaslidok avarii na Chornobil's'kij AES* (IEvropskejs'ka komisija). *Oficijnij sajt zakonodavstva IEvropskejs'kogo sojuzu*. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003R0274>> (2015, berezen', 14).
23. *Rekomendacija 90/143/IEvratom Pro zakhist naselejnja(shirokoi gromads'kosti) vid vplivu radonu v primishchennjakh* (IEvropskejs'ka komisija). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_a05> (2015, berezen', 14).
24. *Rozporjadzhennja Pro zatverdzhennja Planu zakhodiv z implementacii Ugodi pro asociaciju mizh Ukrainoj, z odnii storoni, ta IEvropskejs'kim Sojuzom, IEvropskejs'kim Spivtovaristvom z atomnoi energii i ikhnimi derzhavami-chlenami, z inshoi storoni, na 2014 2017 roki 2014* (Kabinet Ministriv Ukraini). *Oficijnij visnik Ukraini*, 77, 2197.